

Міжнародна науково-практична конференція «Верховенство права: новий крок у осмисленні»

5–6 грудня 2005 р. у м. Києві відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Верховенство права: питання теорії та практики». Її організаторами стали Організація безпеки та співробітництва в Європі, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Національна комісія із зміцнення демократії та утвердження верховенства права, а також Українська правнича фундація.

На конференцію були запрошені провідні науковці України, представники органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, а також гості з Німеччини, США, Росії, Литви, Італії. Для забезпечення наступництва ідеї верховенства права до роботи конференції були залучені студенти, аспіранти та молоді викладачі з Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету «Києво-Могилянська академія», Донецького національного університету, Луганської академії внутрішніх справ імені 10-річчя незалежності України, Львівського національного університету імені Івана Франка.

Робота конференції проходила у чотирьох напрямках:

- Верховенство права: питання доктрини;
- Верховенство права у законодавчому процесі;
- Верховенство права у судочинстві;
- Верховенство права у діяльності виконавчої влади.

Конференція була першою спробою комплексного дослідження верховенства права. Її учасники прагнули розкрити поняття і значення верховенства права на філософському і теоретичному рівнях, а також у межах окремих галузей права в контексті реалізації принципу верховенства права в українській правовій системі та з урахуванням досвіду зарубіжних країн (на прикладі Німеччини і США). Важливе значення мало розкриття змісту верховенства права з позицій міжнародного права на прикладі практики функціонування Європейського суду з прав людини.

З вітальним словом від організаторів конференції виступили президент Національного університету «Києво-Могилянська академія» **В. Брюховецький**, Координатор проектів ОБСЄ в Україні **Джеймс Шумейкер**, Міністр юстиції України **С. Головатий**. Розповівши про історію виникнення принципу верховенства права, **С. Головатий** наголосив на особливій актуальності цієї ідеї в аспекті сучасних ліберальних тенденцій розвитку суспільства. Тому роль, яку відіграє принцип верховенства права, полягає в забезпеченні і гарантуванні свободи кожної особи.

З доповідями з питань за першою темою виступили: завідувач кафедри державно-правових наук факультету правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» **М. Козюбра**, професор університету Зарубіжного публічного та міжнародного права ім. Макса Планка **Хартвіг Матіас**, представник Президента України в Конституційному Суді **В. Шаповал**.

М. Козюбра прагнув встановити певні опорні позиції, які б дали змогу уявити зміст принципу верховенства права: праворозуміння, співвідношення з категорією справедливості та принципом верховенства Конституції. Практичне значення верховенства права він вбачав у тому його розумінні, коли цей принцип розглядається в аспекті прав людини. **Хартвіг Матіас** підкреслив, що роль, аналогічну принципу верховенства права, у Німеччині виконує принцип правової держави, який полягає у таких засадах: виключна компетенція парламенту, поділ влади, забезпечення прав людини, пропорційність, визначеність, заборона зворотної дії закону, довіра, ефективний правовий захист та деякі інші. Зокрема, принцип пропорційності передбачає додержання необхідної відповідності між цілями і засобами, які слугують забезпеченню цих цілей, або розумного співвідношення між протиставленими один одному благами. Так, втручання держави у свободу окремої людини має бути зумовлене досягненням принаймні не меншого блага чи користі. **В. Шаповал** акцентував увагу присутніх на плідній ролі ідеї природного права в розумінні принципу верховенства права в аспекті як правотворчості, так і правозастосування.

В обговоренні філософсько-правових і загальнотеоретичних проблем розуміння верховенства права виступили **А. Козловський**, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Чернівецького Національного університету імені Юрія Федьковича, **М. Братасюк**, професор кафедри гуманітарних дисциплін юридичного факультету Київського національного університету внутрішніх справ, **О. Петрішин**, головний вчений секретар Академії правових наук України, **А. Георгіца**, завідувачка ка-

федри міжнародного права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, **А. Довгерт**, завідувач кафедри міжнародного приватного та митного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, **Н. Шевченко**, провідний науковий співробітник Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Підсумковий аналіз здійснив **С. Головатий**, Міністр юстиції України.

За темою «Верховенство права у законодавчому процесі» найбільш радикальною була доповідь заступника начальника Нижегородської академії Міністерства внутрішніх справ РФ **В. Баранова** «Техніко-юридичні засоби вираження верховенства закону». Він стверджував, що взагалі ідея верховенства права настільки, наскільки вона розходиться з законом і законністю, є небезпечною для стабільності і правопорядку. Скільки законів втратило свій авторитет і просто було зведено нанівець лише через їх «недоцільність», «аморальність», «неефективність» та інші схожі підстави. Тому неприпустимо використовувати розпливчате визначення принципу верховенства права. Замість цього має впроваджуватись принцип верховенства закону, який повинен бути чітко виражений за допомогою техніко-юридичних засобів. Так, слід розробити закон або декілька законів, які б очолювали всю систему права і стали критерієм правомірності всіх інших нормативно-правових актів.

У доповіді заступника керівника Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України **А. Нижника** звернуто увагу на конкретні шляхи та проблеми трансформації правової системи України до верховенства права.

З питань місця і значення верховенства права в окремих галузях права виступили **А. Колодій**, начальник кафедри конституційного права Національного університету внутрішніх справ України, **В. Луць**, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Академії муніципального управління, **Л. Луць**, професор кафедри теорії та історії держави і права Львівського національного університету імені Івана Франка, **О. Шмигова**, аспірантка Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Підсумковий аналіз здійснив **А. Ткачук**, голова Інституту громадянського суспільства.

З питань верховенства права у судочинстві з доповідями виступили суддя Федерального суду США **Футей Богдан**, судді Європейського суду з прав людини **Владимир Загребельський** та **Дануте Йоцине**, суддя Верховного Суду України **В. Маринченко**, суддя Федерального адміністративного суду Німеччини у відставці **Ханс Йоахім Бонк**, Голова Вищого адміністративного суду України **О. Пасенюк**.

Дуже важливими для розуміння верховенства права були доповіді суддів Європейського суду з прав людини **Дануте Йоцине** та **В. Загребельського**, які по суті утверджували міжнародно-правовий аспект принципу верховенства права. Останній полягає у тому, що кожне національне законодавство має враховувати міжнародне право, особливо його частину щодо міжнародно-правових стандартів у сфері прав людини. Тому ефективним механізмом реалізації цього принципу є діяльність Європейського суду з прав людини, який дає змогу захистити права особи, якщо способи захисту національної правової системи не можуть цього забезпечити. Тобто, право, зокрема права людини, не тільки не вичерпуються позитивним національним законодавством, а й містяться у положеннях міжнародних актів, що мають пріоритет над національним законодавством. Європейська конвенція про захист прав та основних свобод, що є правовою основою для діяльності Європейського суду, відповідно до принципу субсидіарності, про який говорила **Дануте Йоцине**, повинна впроваджуватися у національну правову систему тими способами і засобами, які обере сама держава. Тобто, передбачається, що їй краще відомо про особливості свого законодавства і найбільш доцільні способи, якими можна забезпечити ефективне втілення в життя положень конвенції. В обговоренні також брали участь **І. Войтюк**, ректор Академії суддів України, **М. Савченко**, професор кафедри державно-правових наук Національного університету «Києво-Могилянська академія», **А. Мелешевич**, декан факультету правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія». Підсумковий аналіз здійснив **В. Шишкін**, суддя Конституційного Суду України.

За темою «Верховенство права у діяльності виконавчої влади» з доповіддю виступив **В. Авер'янов**, завідувач відділу проблем державного управління та адміністративного права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Насамперед він наголосив на необхідності переосмислення самої концепції державного управління, яке має розглядатись як надання особливого роду послуг. Саме при такому підході, коли вважається, що держава слугує особам, надаючи їм різні, зокрема управлінські, послуги, можлива реальна реалізація принципу верховенства права у сфері виконавчої влади. Тоді діяльність кожного державного службовця, чиновника буде спрямована на забезпечення потреб особи, її прав. На розвиток цієї теми виступили: **Д. Лук'янець**, завідувач кримінально-правових дисциплін Української

академії банківських справ, **В. Тимошук**, заступник голови Центру політико-правових реформ, **С. Максимов**, професор кафедри філософії Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Підсумковий аналіз здійснив **І. Коліушко**, голова Центру політико-правових реформ.

Підбиваючи підсумки дводенної роботи конференції, можна говорити про її важливе значення на якісно новому етапі розвитку нашої правової системи. І хоча конференція не ставила перед собою завдання остаточно визначитись щодо проблеми розуміння та реалізації верховенства права, проте, як наголосив **М. Козюбра**, необхідно було розставити акценти щодо загального підходу. На його думку, такий акцент полягає у тому, що людина дійсно повинна стати мірою всіх речей, зокрема права; права людина слід визнавати головним критерієм діяльності держави та її органів.

Усі учасники конференції висловили надію, що вона буде не останньою у дослідженні цієї проблеми. Щодо розставлених акцентів **С. Головатий** наголосив на необхідності створення курсу, присвяченого правам людини, оскільки зараз про них згадується лише в окремих розділах деяких правових дисциплін.

За матеріалами конференції буде видано спеціальний випуск журналу «Українське право».

Матеріал підготували:

С. Максимов, доктор юридичних наук, професор НЮА України,

О. Лиховид, студент Інституту підготовки кадрів
для органів прокуратури НЮА України

Академічна лабораторія прав людини і громадянина: підсумки першого десятиріччя

У червні 1996 р. Президія Академії правових наук України ухвалила рішення про створення свого першого на західноукраїнських теренах держави наукового підрозділу — Львівської лабораторії прав людини і громадянина. А вже наступного місяця було затверджено Статут цієї установи як юридичної особи.

Згідно зі Статутом Лабораторія покликана сприяти науковому обґрунтуванню здійснення державної політики, Конституції України,